

Interaktiv rasism på internet, i pressen och politiken

I följande policy brief presenteras resultat från det av Vetenskapsrådet finansierade forskningsprojektet *Interaktiv rasism på internet, i pressen och politiken: Diskurser om invandring och flyktingar i tider av kris*. Projektet, som leds av Mattias Ekman, docent i medie- och kommunikationsvetenskap vid Stockholms universitet, har syftat till att skapa förståelse för hur samtida rasistiska och främlingsfientliga föreställningar formas och sprids i den svenska offentligheten. Brief:en innefattar resultat från studier av internetoffentligheter, ledarjournalistik och yttranden från folkvalda politiker.

Bakgrund och Syfte

I flera europeiska länder, Sverige inkluderat, har nationalistiska partier flyttat fram sina positioner i folkvalda församlingar. De har placerat invandringsfientliga åsikter på dagordningen – åsikter som ofta innefattar rasistiska element och förklaringsmodeller. Den politiska utvecklingen reflekteras också i en växande främlingsfientlighet och rasism i offentligheten. Inte minst har internet bidragit till att rasistiska uppfattningar blivit allt mer synliga i vardagen. Rasistiska och främlingsfientliga aktörer har, mycket tack vare kommersiella sociala medier, nått ut till nya och bredare grupper av medborgare, och påverkar i högre utsträckning än tidigare det offentliga samtalet. Historisk

forskning visar också att medier kan spela en central roll i normaliseringen av främlingsfientlighet och rasism – något som exempelvis utvecklingen av antisemitism under 1930-talet vittnar om (Pollack, 2021). Syftet med forskningsprojektet har varit att skapa förståelse för hur samtida rasistiska och främlingsfientliga föreställningar formas och distribueras i Sverige. Projektet undersökte hur dessa formas av aktörer i tre sociala fält; (1) allmänheten¹, (2) opinionsjournalistiken och (3) politiken.

Rasism och främlingsfientlighet

I projektet definierades rasism som en ideologi baserad på olika, men samtidigt besläktade, grundantaganden

¹ Men allmänheten avses här svenskspråkiga yttranden på internet.

om människor utifrån biologiska faktorer (biologisk rasism) eller kulturella faktorer (kulturell eller ”ny” rasism) (se exempelvis Miles & Brown, 2003). Dessa antaganden ligger till grund för en hierarkisk indelning av människor i grupper. Gemensamt för båda dessa former av rasism är att människor ses som bärare av essentiella och (i många fall) statistiska egenskaper som formar och bestämmer deras beteenden och livsbetingelser. Denna indelning inbegriper också en uppfattning om att vissa grupper av människor är mindre lämpade, eller olämpliga, att leva tillsammans. Främlingsfientlighet (xenofobi) betecknar negativa åsikter och attityder mot människor som definieras som ”främmande”, exempelvis invandrare eller minoriteter, till den egna gruppen. Främlingsfientlighet behöver inte bygga på mer sammansatta rasistiska föreställningar om biologi eller kultur, men baseras i likhet med dessa på konstruktionen av en ”vi-grupp” i relation till ”de andra”. Inom forskningen görs en uppdelning mellan explicit och implicit rasism. Den förra betecknar öppna rasistiska yttranden och föreställningar, den senare avser mer subtila och underliggande antaganden som sammantaget bildar rasistiska föreställningar (van Dijk, 1997).

Tidigare forskning

Rasismen och främlingsfientligheten i Europa har blivit allt mer synlig i takt med att högerextrema partier nått framgångar i flertalet av kontinentens länder (Mudde, 2019), forskning har också visat att samhällsutvecklingen gynnat rasistiska och främlingsfientliga aktörer på olika sätt (Rydgren 2008). Högerextrema partier och politiker har nått betydande politiska framgångar och här har anammandet av demagogiska kommunikationsstilar i sociala medier spelat en betydande roll (Fuchs 2018). Enligt Cammaerts (2018) har även journalistiken bidragit till att förstärka högerextrema åsikter genom att erbjuda

en plattform åt politiska provokationer från populistiska och främlingsfientliga aktörer. Forskning har visat att internet varit betydelsefullt för spridandet av rasistiska åsikter (Jakubowicz et al 2017) och för mobilisering och organisering av rasistiska aktörer (Caiani, della Porta & Wagemann 2012; Ekman 2013). Av särskild vikt är forskning som visat att rasism och främlingsfientlighet inte bara förekommer i högerextrema internetmiljöer, utan formas och sprids genom vardaglig interaktion i kommersiella sociala medier (Titley, 2019; Farkas Schou & Neumayer, 2018; Matamoros-Fernández, 2017). Värt att lyfta fram är även studier som analyserat hur digital teknologi och dess infrastruktur förstärker rasism och främlingsfientlighet (Nobel 2018).

Resultat

I följande avsnitt presenteras resultat från analyser av; 1) hur internet stärkt rasistiska aktörers synlighet och mobiliseringsmöjligheter; 2) hur rasism formas och distribueras i vardaglig kommunikation i sociala medier; och 3) hur främlingsfientliga och rasistiska element gradvis normaliseras av etablerade aktörer i offentligheten. Studierna baseras på såväl kvantitativa som kvalitativa metoder för datainsamling och analys.

Rasistiska och främlingsfientliga aktörer på internet

Framväxten och utvecklingen av internet har på många sätt gynnat grupper med en rasistisk och främlingsfientlig agenda. Partier, organisationer och enskilda aktörer från den radikala (ytter)högeren har byggt upp en omfattande infrastruktur av organisationsidor, bloggar och ”alternativa” nyhetssidor, kombinerat med en strategisk närvaro i kommersiella sociala medier. Detta har inneburit att rasistiska och främlingsfientliga yttranden och tankefigurer fått stort genomslag i offentligheten, inte minst i de politiska samtal som existerar online.

Resultaten från studier av olika internetmiljöer (Ekman, 2018; 2019a; 2019b), sammanfattas i några mer övergripande slutsatser nedan. Kommersiella sociala medieplattformer har gynnat rasistiska och främlingsfientliga aktörer genom att erbjuda en kommunikativ infrastruktur som möjliggjort mobilisering, snabb geografisk spridning och en stor synlighet. Därtill har plattformarnas algoritmer premierat den typ av tabubrytande innehåll som dessa aktörer regelbundet distribuerar. Genom att skapa ett tabloidliknande nyhetsflöde som till stora delar bygger på att konventionella nyheter från etablerade källor skrivs och stöps om, kan rasistiska och främlingsfientliga aktörer producera stora mängder material med relativt små resurser. Dessa ”nyheter” når också stor spridning på plattformer som Facebook. En betydande andel innehåll som produceras av dessa sidor baseras på en selektiv nyhetsvärdering av ”negativa” nyheter (om brott, social oro, ekonomiska kostnader, etc.) där invandrare eller minoriteter förekommer. Artiklarna bygger ofta på en främlingsfientlig inramning där handlingar och händelser implicit eller explicit reduceras till kultur, etnicitet, religion och/eller ursprung (Ekman, 2019a; 2019b; Krzyżanowski & Ledin, 2017).

Sociala medier nyttjas också som mobiliseringsverktyg för rasistiska och främlingsfientliga aktörer (Ekman, 2018; 2019a). I såväl slutna som öppna grupper knyts användare till politiska rörelser, nätverk och kampanjer på nya sätt. Ett exempel på detta är den snabba framväxten och spridningen av det främlingsfientliga nätverket och ”medborgargardet” Soldiers of Odin (SoO) under 2016 (Ekman, 2018). Nätverket lyckades, till stor del genom kommunikation i sociala medier, att etablera sig i flera svenska städer under mycket kort tid. Analysen av nätverkets kommunikationsstrategier visar att SoO upprätthöll en respektabel fasad i sin kommunikation utåt på Facebook, men att dialogen i slutna grupper var våld-

sam och rasistisk. Studien visar också att engagemang på internet – oftast i form av synlighet i sociala medier – är flyktigt och svårt att upprätthålla över tid, samt att tröskeln till konkret kollektivt handlande är tämligen hög. Nätverkets gatumobiliseringar avtog inom loppet av några månader och trots den livliga aktiviteten på Facebook lyckades inte SoO att upprätthålla sina aktioner särskilt länge. En mer allmän reflektion utifrån analyserna av de strategier som främlingsfientliga aktörer använder i sociala medier är att de till stor del syftar till att skapa ett känslomässigt engagemang. Exempelvis tjänar beskrivningen av brott och brottslingar som projektionsyta för främlingsfientliga och rasistiska yttringar, som i sin tur framkallar emotionella reaktioner hos de som medverkar i diskussioner på exempelvis Facebook. Till exempel delar användare erfarenheter och åsikter kring brott och invandrare som uttrycks i en starkt känslomässig kommunikation.

Vardaglig rasism i sociala medier

Ett mindre utforskat fenomen är hur rasism formas och sprids i vardaglig interaktion mellan användare i sociala medier. Framväxten av kommersiella plattformer har inte bara skapat strategiska möjligheter för rasistiska och främlingsfientliga aktörer, de har också bidragit till en större offentlighet för medborgare att uttrycka sina åsikter i. På Facebook har en av de största svenskspråkiga grupperna en tydligt invandringskritisk och främlingsfientlig profil. Projektet analyserade den nu omtitulerade gruppen ”Stå upp för Sverige” (Ekman, 2019a), som vid datainsamlingen utgjorde den fjärde största svenskspråkiga gruppen på Facebook. Gruppen hade också ett betydande inflytande i distributionen av konventionella nyheter, hälften av de 40 mest spridda nyheterna under början av 2018 delades i gruppen (Dahlberg, 2018). Följaktligen har Facebookgrupper av denna typ en central betydelse

för konsumtionen och spridningen av nyheter. Vid data-insamlingen hade gruppen runt 200 000 medlemmar och studien visar att 21 procent av alla inlägg (poster) i gruppen innehöll explicit rasism och 15 procent innehöll länkar till främlingsfientliga källor (Ekman, 2019a). Inläggen i gruppen nådde också stor spridning bland FB-användare, i genomsnitt delades varje inlägg 95 gånger och antalet inlägg per dag var i genomsnitt flera hundra.

Utöver att fungera som en plats för yttringar och spridning av främlingsfientlighet och rasism, utgjorde kommentarsfälten en grogrund för en rasistisk kommunikation som förstärktes genom interaktivitet mellan användare. I analysen av 652 kommentarer till två inlägg som handlade om invandrare och brott, synliggjordes en interaktion där rasistiska yttranden inte bara förekom i hög utsträckning, utan där kommunikationen också utvecklades i ett allt rårare och våldsammare språkbruk genom dialog mellan användare. I kommentarsfälten urartade interaktionen i uppmaningar till våld.

Normalisering av rasism och främlingsfientlighet

Projektet har också undersökt hur främlingsfientliga och rasistiska element normaliseras av etablerade aktörer i offentligheten. Här handlar det framförallt om etablerandet av mer subtila och implicita yttranden och tankefigurer torgförda av folkvalda politiker och av ledarskribenter i dagstidningar, som bidrar till legitimering. I en kvalitativ analys (N=45) av ledarartiklar i två dagstidningar som på ledarsidan utmärkt sig med en tydligare negativ gestaltning av invandring jämfört med andra ledarsidor (Bolin,

Hinnfors & Strömbäck, 2016), Svenska Dagbladet och Göteborgs-Posten², framträder yttranden och tankefigurer som är förbundna med en samtida högerpopulism (Ekman & Krzyżanowski, 2021). I det analyserade ledarmaterialet identifierades fyra återkommande teman. Det första handlar om den stora demografiska förändring som Sverige genomgått till följd av invandringen, här beskrivs invandringen som en ödesfråga om "vilket Sverige vi vill ha om 45 år". I ledarartiklarna förekommer beskrivningar av hur andelen svenskar födda i annat land kommer att öka i allt högre takt och därmed förändra den etniska sammansättningen i Sverige.

En mer radikal version av föreställningen om etnisk förändring återfinns i den högerextrema föreställningen om ett "folkutbyte", i vilken invandring påstås leda till nationens utplåning. Liknande tankegångar torgförs också av ledarskribenter i sociala medier. Exempelvis skriver den dåvarande ledarskribenten vid Svenska Dagbladet, Per Gudmundson, följande på Twitter i samband med flyktingkrisen under hösten 2015; "Finansministern kan alltså inte säga att 500000 asylsökande per år vore fel. Alltså 5 miljoner/decennium. Nationens undergång på en generation – Ok!" (Gudmundson, 2015). Ledarartiklarna innehåller alarmerande beskrivningar av det svenska samhället som försatt i "systemkollaps", en tankefigur som bygger på idéer om att den förda flykting- och invandringspolitiken leder till att samhällsinstitutionerna inte längre kan utföra sina uppdrag och att samhället därmed "kollapsar". Främlingsfientliga föreställningar om systemkollaps är inte nya utan korresponderar med

² Bolins, Hinnfors & Strömbäcks (2016) rapport innefattar analyser av de fyra största tidningarnas ledare mellan 2010- 2015, här utmärker sig SvD som den, till invandring, tydligast negativa ledarsidan. Utöver den i projektet publicerade vetenskapliga studien har inga vetenskapliga studier om Göteborgs-Posten (GP) med fokus på invandring efter flyktingkrisen publicerats. Under 2015 bytte GP ut stora delar av sin ledarredaktion, inklusive ledarredaktören. Ledarredaktionen blev därefter mer tydligt högerprofilerad vilket, parat med upplagestorlek, föranledde det strategiska valet av GP utöver SvD (Ekman & Krzyżanowski, 2021).

tidigare opinionsyttringar i den svenska flyktingdebatten, exempelvis under flyktingvågen från f.d. Jugoslavien i början av 1990-talet. Det finns således en historisk kontinuitet i konstruktionen av flyktinginvandring som ett yttre hot. Det andra temat kretsar kring islam och islamisering och bygger på föreställningen om att vänstern "övergivit" arbetarklassen. Genom att betona mångkulturalism har vänstern, både explicit och implicit, gött en islamistisk ideologi som tar allt större plats i samhället. Exempelvis anses "[v]änstern ursäktad islamism" (Ivar Arpi, SvD, 150819). En annan ledare menar att vänstern som tidigare "varit en stenhård motståndare till religion...//...i dag på många håll allierat sig med islamister." och hävdar därmed att "[v]änstern glömt sina egna" (Ivar Arpi, SvD, 171203).

Det tredje temat kretsar kring beskrivningar av migranter som interna samhällshot. Exempelvis beskrivs sexuellt våld mot kvinnor, framförallt i offentliga miljöer, som ett invandrarproblem, och påståenden om att medborgarna blir allt otryggare förklaras genom samma tankefigur. I ledare med rubriker som "Epidemin av våldtäkter är vår tids stora svek" (SvD, 181122), och "Vad ligger bakom unga kvinnors nya otrygghet?" (SvD, 170612), spekuleras det om att den demografiska förändringen och den stora ökningen av ensamkommande flyktingar utgör orsaken till ökade sexualbrott och otrygghet bland kvinnor. Slutligen framställs integrationen av invandrare som misslyckad, förklaringen till misslyckandet anges vara en kombination av invandrares ovilja och/eller oförmåga att integreras på grund av för stora kulturella skillnader, samt att samhället understödjer invandrares kulturella särart genom mångkulturell politik och institutionellt stöd. Exempel på dessa tankegångar återfinns i ledare som menar att; "[Där] mångkultur övergår i splittring" (SvD, 181230).

Uttalanden från folkvalda politiker i sociala medier hämtar också element från främlingsfientliga och rasistiska tankefigurer. I nedlåtande beskrivningar av människor (ofta kvinnor), konstrueras "nyord" som förlöjliga och hänar flyktingsolidaritet, som misstänkliggör flyktingar och tjänstemän, yttranden som når mycket stora grupper i sociala medier. På olika sätt bidrar dessa utspel till legitimeringen av flyktingfientliga och rasistiska föreställningar och rör sig bortom en respektabel och legitim kritik av de problem som invandringen kan föra med sig. De reducerar också komplexa sociala frågor samt individuella beteenden till negativa föreställningar om invandrar- och minoritetsgruppers närvaro i offentliga miljöer, till sexualbrottsliga beteenden, och till hela grupperns oförmåga att integreras i det svenska samhället. I sin mest utkristalliserade form framställs invandringen som ett hot mot den svenska kulturen och/eller etniciteten, ett hot som också konstruerar majoritetsbefolkningen som ett offer. Exempelvis skrev Sveriges på Twitter mest följda riksdagsledamot, moderaten Hanif Bali; "[d]et finns de som säger att vi till slutet av vår existens ska infinna oss i att ge inträde till sånt slödder bara för att FN-byråkrater skrev ett fördrag för 50-år sedan. [sic!] Det stämmer inte, deras rätt att plåga oss är en frivillig övning. Tack, men nej tack. Ut." (Bali, 2019).

Slutsatser och rekommendationer

Förekomsten av rasism och främlingsfientlighet i den svenska offentligheten utgör en komplex fråga, inte minst mot bakgrund av hur rasism ska definieras och förstås. I Sverige är föreställningar som bygger på biologisk rasism obsoleta, biologisk rasism återfinns främst bland fascistiska aktörer och är ovanlig i konventionell politisk debatt. Frågan om en kulturellt betingad rasism

är inte okontroversiell, inte minst för att denna typ av rasism, i kontrast till historiskt betingad rasbiologi, också förnekar sin existens. Denna Policy Brief konstaterar att den explicita rasism som förekommer på kommersiella plattformar som exempelvis Facebook, synliggör ett konkret ansvarsproblem. Teknikföretagen som levererar dessa tjänster lever inte upp till de självutformade krav på moderering av rasistiskt innehåll de säger sig tillämpa. Vidare är den digitala infrastrukturen i sig ett problem, då kontroversiellt innehåll tenderar att premieras på plattformarna, och därmed också underlättar spridningen av exempelvis främlingsfientligt innehåll. För att motverka de negativa sidorna med en kommunikation som i allt högre utsträckning äger rum i digitala offentligheter, bör diskussionen om teknikföretagens ansvar i samhällsdebatten sättas högre upp på den politiska dagordningen. Därtill har både folkvalda politiker och etablerade aktörer inom medierna ett ansvar för att upprätthålla en diskussion kring invandring och integration som inte hämtar näring ur främlingsfientliga och rasistiska föreställningar.

Referenser

Bolin, N., Hinnfors, J., & Strömbäck, J. (2016). "Invandring på ledarsidorna i svensk nationell dagspress 2010–2015." I: L. Truedson (Ed.), *Migrationen i medierna – men det får en väl inte prata om?* (pp. 192–211). Stockholm: Institutet för mediestudier.

Caiani, M., Della Porta, D., & Wagemann, C. (2012). *Mobilizing on the extreme right: Germany, Italy, and the United States*. Oxford: Oxford University Press.

Cammaerts, B. (2018) The mainstreaming of extreme right-wing populism in the Low Countries: what is to be done? *Communication, Culture and Critique*, 11 (1). pp. 7-20

Dahlberg, M. (2018). SVT Opinions genomgång visar: Artiklar delade i "Stå upp för Sverige" får störst genomslag. *SVT Nyheter*, Hämtad 210331 <https://www.svt.se/opinion/ingen-annan-grupp-lika-overrepreterad>.

Ekman, M. (2019a). Anti-immigration and racist discourse in social media. *European Journal of Communication*. 34(6), 606– 618. <https://doi.org/10.1177/0267323119886151>.

Ekman, M. (2019b). "Anti-immigrant sentiments and mobilization on the internet". In Smets, K., Leurs, K., Georgiou, M., Witterborn, S. & Gajjala, R. (Eds.). *Sage Handbook of Media and Migration*. pp. 551–562. London: Sage.

Ekman, M. (2018). Anti-refugee mobilization in social media: The case of Soldiers of Odin. *Social Media+ Society*, 4(1), 1–12. <https://doi.org/10.1177/2056305118764431>.

Ekman, M. (2013). Våldsbejakande och antidemokratiska högerextrema budskap på internet. I: *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens medieråd. Pp. 47-118.

Ekman, M., & Krzyżanowski, M. (2021). A populist turn? News editorials and the recent discursive shift on immigration in Sweden. *Nordicom Review*, 42(S1), 67–87. <https://doi.org/10.2478/nor-2021-0007>.

Farkas, J., Schou, J., & Neumayer, C. (2018). Platformed antagonism: racist discourses on fake Muslim Facebook pages. *Critical Discourse Studies*, 15(5), 463–480.

Fuchs, C. (2018). *Digital Demagogue: Authoritarian Capitalism in the Age of Trump and Twitter*. London: Pluto Press.

Jakubowicz, A., Dunn, K., Mason, G., Paradies, Y., Bliuc, A. M., Bahfen, N., & Connelly, K. (eds.) (2017). *Cyber racism and community resilience*. Cham: Springer International Publishing.

Krzyżanowski, M. & Ledin, P. (2017). Uncivility on the web. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 566–581. <https://doi.org/10.1075/jlp.17028.krz>

Matamoros-Fernandez, A. (2017). Platformed racism. *Information, Communication & Society*, 20(6), 930–946.

Miles, R. & Brown, M. (2003). *Racism. Second Edition*. New York: Routledge

Mudde, C. (2019). *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.

Noble, S. U. (2018). Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism. New York: NYU Press.

Pollack, E. (2020). As the Holocaust escalated, the Swedish press fell silent: Media and the normalisation of passivity and non-engagement in WWII Sweden. *Social Semiotics*, 30(4), 449–465. <https://doi.org/10.1080/10350330.2020.1766195>

Rydgren, J. (2008). Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research*, 47: 737–765.

Titley, G. (2019). *Racism and media*. London: Sage.

van Dijk, T. (1997). Political discourse and racism: Describing others in western parliaments. In H. Riggins (Ed.), *The language and politics of exclusion: Others in discourse*. (pp. 31–64). London: Sage.

Källor till empiriska exempel:

Bali, H. (2019) Twitterinlägg. 22 januari, 2019. @hanifbali.

Gudmundson, P. (2015) Twitterinlägg. 8 november, 2015. @Svdgudmundson.

SvD, (150819). Ivar Arpi: Vänstern ursäktar islamism. Svenska Dagbladet.

SvD, (170612). Ivar Arpi: Vad ligger bakom kvinnors nya otrygghet? Svenska Dagbladet.

SvD. (171203). Ivar Arpi: Vänsterpartiet blundar för heder. Svenska Dagbladet.

SvD, (181122). Per Gudmundson: Epidemin av våldtäkter är vår tids stora svek. Svenska Dagbladet.

SvD, (181230) Per Gudmundson: Där mångkultur övergår i splittring. Svenska Dagbladet.

Denna policy brief har tagits fram som ett samarbete mellan Delmi och Vetenskapsrådet i syfte att synliggöra forskning som beviljats medel från Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet driver på uppdrag av regeringen ett 10-årigt nationellt forskningsprogram inom migration och integration. Syftet med programmet är att stärka forskningen inom området och främja tillgängliggörande och spridning av forskning, för att därmed skapa goda förutsättningar för forskningens medverkan till att möta samhällsutmaningar avseende migration och integration. För mer information, se <https://www.vr.se/nfpmigint>.

Som vanligt i Delmi-sammanhang ansvarar författarna själva för innehåll, slutsatser och policyrekommendationer.

Mattias Ekman
Interaktiv rasism på internet, i pressen och politiken
Delmi Policy Brief 2021:8

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR
Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17